

ליאורה שאלתיאל-הרפז
המכללה האקדמית תל חי, מו"פ צפון – מיגל

חיה רק יהלום
מו"פ צפון – מיגל

חשיבות החקלאות הישראלית במשבר הקורונה ובמשברים העתידיים

8 מאי, 2020

גיליון אביב 2020 / כרך 11(1) / קורונה וסביבה

בקצה

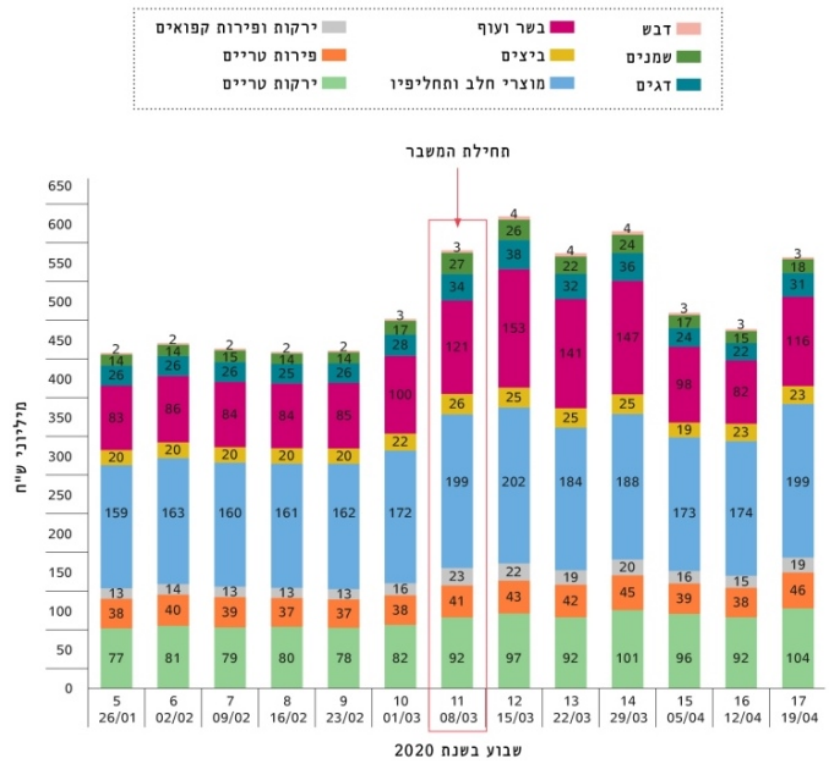
משבר הקורונה העולמי שפרץ בתחילת 2020 פגע ברוב מדינות העולם. מנתוני ארגון המזון והחקלאות העולמי (FAO)^[3, 4] עולה כי המגפה השפיעה לרעה על החקלאות ועל שרשרת אספקת המזון בעולם כולו, דבר שמתבטא בינתיים בעיקר בירידה קלה בביקוש למזון. הרעה במצב הכלכלי, בייחוד אם מגפת הקורונה תמשך תקופה ארוכה, עלולה לצמצם את היכולת לשלם עבור מזון, בעיקר של אוכלוסיות חלשות, ובעקבות זאת לפגוע בביטחון התזונתי של אותה אוכלוסייה^[5].

המשבר לא פסח על ישראל, שבעידן הגלובליזציה, כמו כל מדינות העולם, ויתרה על עצמאותה בתחומים רבים ובתוכם החקלאות. המערכת החקלאית הישראלית מספקת 100% מצריכת אוכלוסיית המדינה לעופות, כ-95% מצריכת הביצים, 92% מצריכת החלב ומוצריו, כ-70% מצריכת הירקות והפירות, 40% מצריכת הבקר כ-40% מצריכת הקטניות ופחות מ-1% מצריכת הדגנים^[1]. הנתונים מסבירים את רגישות שווקי המזון בישראל למשברים עולמיים, ומדגישים את פגיעותה מבחינת היכולת שלה לספק מזון טרי לאזרחיה.

מצד שני, מצב זה מאפשר לימוד והתארגנות לקראת המשברים העתידיים הצפויים. ניתוח הנתונים מתחילת המשבר מצביע על מגמות של עלייה בביקושים לתוצרת חקלאית ברשתות השיווק (איור 1), חלקית על חשבון אספקה לשוק המוסדי (כגון מסעדות ומפעלים) בשל הישארות אנשים בבית, וחלקית עקב החרדה של התושבים ממחסור צפוי^[2]. האם יש לחרדה הזו על מה להתבסס? מה ניתן לעשות כדי להבטיח אספקת מוצרי מזון טריים לאזרחי ישראל במשבר הנוכחי ובמשברים העתידיים?

גורם נוסף לרגישות הוא ש-52% משיעור המועסקים בחקלאות בישראל הם עובדים זרים^[1]. הבעיות באספקת התוצרת החקלאית לתושבי המדינה בטווח הקצר עלולות לנבוע ממספר גורמים: פגיעה בקווי אספקה בין-לאומיים ותוך-מדינתיים, תחלואת עובדים, אי-מתן אישורי כניסה לעובדים זרים ולעובדים פלסטיניים ובעיות לוגיסטיות בגבולות. מענה המדינה הוא בהגברת היבוא. הסכנות ביבוא בעיות משבר נובעות מהקטנת הפיקוח, היות שהוא מוביל להגעת תוצרת באיכות ירודה מבחינת תברואתית (כניסת מחלות ומזיקים בעיקר מינים פולשים) ושאריות חומרי הדברה, והיכולת המוגבלת לייבא ממדינות החוששות גם הן לאספקת המזון של תושביהן.

תחילת המשבר נקבעה על פי המועד שארגון הבריאות העולמי הכריז על הקורונה כמגפה עולמית – 11 במרץ 2020.

איור 1

מכירות מזון שמקורו בחקלאות ברשתות השיווק הקמעונאיות, כשלושה שבועות לפני המשבר ועד חודש אחר תחילתו^[2]

תחילת המשבר נקבעה על פי המועד שארגון הבריאות העולמי הכריז על הקורונה כמגפה עולמית – 11 במרץ 2020

בטווח הארוך ההגבלות הכלכליות על המשק מובילות למשבר כלכלי לחלק מהיצרנים (מוצרי פרימים, פרחים וכד'), למשווקים וליצואנים. בגלל בעיות של מחסור בכוח האדם וצמצום היצוא תוצרת חקלאית מושמדת, ומבוצעות עבודות דחופות בלבד כך שנוצרת פגיעה בעבודות התחזוקה החקלאיות (נזק בהמשך). כמו כן, בשל הקטנה בהעברת תקציבים ציבוריים למו"פים החקלאיים ולגופי המחקר האחרים יש סכנה לפגיעה אנושה במחקר החקלאי המסייע בבניית מערכת חקלאית בת-קיימא. משברי אקלים עתידיים יגרמו לאי-ודאות לגבי כמויות הגידול ורציפותו, להתפרצויות של מזיקים ומחלות ולירידה בתפוקות בעולם, ויש סכנה שמגפת הקורונה והמגפות הבאות יביאו להגבלת התנועה החופשית של החקלאים בשל סגרים שימנעו תנועה של עובדים מקומיים וסגירת שערי הכניסה לישראל שימנעו הגעה של עובדים זרים. מגבלות אלה מונעות אפשרות של פעילות תקינה בשטחים החקלאיים, כגון קטיף, ומובילות להפסד עצום של תוצרת. כל זה מצביע על הצורך בתכנון המשק החקלאי (ראו עוד בנושא אצל אורן שלף ואחרים בגיליון זה).

הפתרון שהמדינה נוקטת כרגע בטווח הקצר הוא הגברת היבוא, אך בטווח הארוך יש לפעול להגדלת יכולת הייצור המקומי תוך סבסוד תשומות לחקלאים (בעיקר מים), לשמירה על מכסים ולפיקוח על פערי המחירים לשם שמירה על המחיר לצרכן. פעולות אלה יאפשרו לצמצם את התלות ביבוא הן של מוצרי מזון בסיסיים טריים הן של עובדים זרים. יש לעודד הפניית צעירים ישראלים ל"תקופות משימה" של עבודה בחקלאות עם ליווי חברתי, כלכלי וקהילתי שיהיה בעל ערך מוסף. התלות של החקלאים ביצוא גם היא אקוטית, ויש לבטח את החקלאים ולאפשר להם לשרוד בתקופות משבר כדי שיוכלו להמשיך ולגדל.

משבר הקורונה מדגים עד כמה תלות ביבוא מזון עלולה להיות מסוכנת עבור כל מדינה. כדי שנוכל להזין את תושבי המדינה ולקיים כאן ביטחון תזונתי, ישנה חשיבות עצומה לבנייה ולשימור של תשתית החקלאות בישראל. החקלאות, מעבר להיותה יצרנית מזון, שומרת גם על השטחים הפתוחים ועל גבולות המדינה, ותורמת לחיזוק החוסן החברתי הפנימי שלנו בהיתן מצב של חרם פוליטי, מלחמה או משבר עולמי.

לסיכום, מגפת COVID-19 מלמדת אותנו על הצורך לחזק את המערכת החקלאית הישראלית. במצב של התחממות גלובלית ואי-יציבות כלכלית ופוליטית צפויים לנו משברים גדולים יותר ממשבר הקורונה.

תחושת הביטחון במערכת מזון הפועלת בהתאם לעקרונות השוק החופשי הסתברה ככזבת, ויש לפקח על מערכת המזון להשגת הביטחון התזונתי. עלינו לנהל ולסבסד את החקלאות, לפקח על פערי מחירים, להשקיע במו"פים חקלאיים, להתמודד עם שינוי האקלים, להשקיע בכוח אדם מקומי, בטכנולוגיות ובאיכות התוצרת.

מבחן זני קינואה במו"פ צפון. "משבר הקורונה מדגים עד כמה תלות ביבוא מזון עלולה להיות מסוכנת עבור כל מדינה. כדי שנוכל להזין את תושבי המדינה ולקיים כאן ביטחון תזונתי, ישנה חשיבות עצומה לבנייה ולשימור של תשתית החקלאות בישראל" | צילום: ליאור רובינוביץ

מקורות

1. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 2019. שנתון סטטיסטי לישראל 2019 – מספר 70. פרק חקלאות.
2. צוק-בר א ואוסמן א. 2020. משבר הקורונה – ניתוח קניות ברשתות השיווק. משרד החקלאות ופיתוח הכפר – החטיבה למחקר, כלכלה ואסטרטגיה.
3. Food and Agriculture Organization (FAO). 2020. Q&A: COVID-19 pandemic – Impact on food and agriculture
4. Food and Agriculture Organization (FAO). 2020. Director-General urges G20 to ensure that food value chains are not disrupted during COVID-19 pandemic
5. Siche R. 2020. What is the impact of COVID-19 disease on agriculture? *Scientia Agropecuaria* **11**(1): 3-6